

მურმან ქუთელია

პატრიოტიზმი ქართველ და არაბ რომანტიკოსებთან
(წერილი პირველი)

ჩვენი აზრით, ალბათ, საინტერესოა სხვადასხვა ქვეყნების ერთი და იმავე ლიტერატურული მიმდინარეობების შედარება და ამ გზით მათთვის დამახასიათებელი საერთო თუ განმასხვავებელი ნიშნების გამოვლენა. ყველა ქვეყნის რომანტიზმს გააჩნია რიგი თავისებურებებისა, რომელთა გარკვეული რაოდენობა ერთმანეთს ემთხვევა, ნაწილი განსხვავებულად არის წარმოდგენილი, ნაწილში კი, ამა თუ იმ ქვეყნისთვის დამახასიათებელი სპეციფიკის გამო, ესა თუ ის ნიშანი წინ არის წამოწეული და მასზეა გამაზვილებული ყურადღება. ასეთი მსგავსება-განსხვავებების შედეგია ის, რომ დღეს ვამბობთ “ფრანგული რომანტიზმი”, “ინგლისური რომანტიზმი”, “პოლონური რომანტიზმი”, “არაბული რომანტიზმი”, “ქართული რომანტიზმი” და ა. შ.

ჩვენი მიზანია ერთმანეთს შევადაროთ არაბული და ქართული რომანტიზმი, ვაჩვენოთ არაბი და ქართველი რომანტიკოსები განსაკუთრებით რომელ საკითხებსა თუ პრობლემებზე ამაზვილებენ ყურადღებას. ასეთი კვლევის ჩატარება გადაწყვიტეთ მიუხედავად იმისა, რომ ამ ქვეყნებში რომანტიზმის ჩამოყალიბება-განვითარება დროში ერთმანეთს არ ემთხვევა: საქართველოში იგი ყალიბდება XIX ს.-ის 20-იანი წლებიდან და გაბატონებულ მიმართულებას წარმოადგენს იმავე საუკუნის პირველ ნახევარში. არაბულ რომანტიზმს საფუძვლები ეყრება XX ს.-ის პირველი წლებიდან, მოკლე ხნის განმავლობაში გაბატონებული ადგილი უჭირავს, მაგრამ თითქმის პარალელურად ვითარდება რეალიზმი და სიძლიერით არაფრით ჩამოუვარდება მას.

ქართული და არაბული რომანტიზმის ურთიერთმიმართების საკითხი სამ წერილში გვინდა განვიხილოთ, კერძოდ, პირველ წერილში შევეცებით პატრიოტულ (ეროვნულ) მოტივს ქართველ და არაბ რომანტიკოსებთან, მეორეში ვისაუბრებთ სოციალურ მოტივზე, სიყვარულის არსის გაგებასა და ბუნების სურათების დახატვაზე ქართველი და არაბი რომანტიკოსების შემოქმედებაში, ხოლო მესამე წერილში შევეცდებით ვაჩვენოთ ქართველი და არაბი რომანტიკოსების ლიტერატურულ-ესთეტიკური შეხედულებები. აქვე შევნიშნავთ, თუ ქართულ და არაბულ რომანტიზმში ესა თუ ის საკითხი რატომ არის წინ წამოწეული ან მეორე პლანზე გადატანილი, ან კიდევ უგულვებელყოფილი, მიზეზებზე ვისაუბრებთ მეორე წერილში (“სოციალური მოტივები, სიყვარული და ბუნება ქართველ და არაბ რომანტიკოსებთან”).

დავიწყოთ პატრიოტული მოტივით.

ყველა ქვეყანაში რომანტიზმის გაჩენის მიზეზები დევს ქვეყანაში შექმნილ საზოგადოებრივ-სოციალურ და კულტურულ პირობებში. როგორც ქართველი მეცნიერები ამტკიცებენ, საქართველოში რომანტიზმის წარმოშობა ორმა უმთავრესმა პირობამ განსაზღვრა. ეს იყო, ერთი, ქვეყანაში შექმნილი საზოგადოებრივ-კულტურული გარემო, რომელშიც საქართველო აღმოჩნდა რუსეთთან შეერთების შემდეგ და, მეორე, მდიდარი ლიტერატურული ტრადიცია

(აბ. მახარაძე, 1982, გვ. 22). არაბულისთვის, ჩვენს მონოგრაფიაში “არაბული რომანტიზმი” გამოვყავით მესამე პირობაც — დასავლური ქვეყნების შესაბამისი მიმდინარეობის გავლენა (მ. ქუთელია, 2009, გვ. 34). სხვა ქართველი მეცნიერები, მაგ., ჯ. ჭუმბურიძე, ი. ევგენიძე, გარკვევით საუბრობენ მესამე მიზეზზე — ევროპული და რუსული ლიტერატურის გავლენაზე. ჯ. ჭუმბურიძე წერს: “...ეს იყო შემობრუნება ახალი პოეტური სამყაროსაკენ, ევროპულ-რუსული კულტურისაკენ, ე. წ. “ევროპეიზმისაკენ”, მაგრამ იმდაგვარად, რომ ქართული რომანტიზმი არ მოსწყვეტია მშობლიურ ნიადაგს, არ უარუყვია დიდი ეროვნული კულტურული მემკვიდრეობა” (ჯ. ჭუმბურიძე, 1992, გვ. 652). (მეცნიერი შემობრუნებაში გულისხმობს იმას, რომ აღორძინების ხანის ქართველი პოეტები განიცდიდნენ აღმოსავლური, განსაკუთრებით, სპარსული ლიტერატურის გავლენას, განსაკუთრებით, ლექსის ფორმის თვალსაზრისით - მ. ქ.).

ევროპაში რომანტიზმი გაჩნდა საფრანგეთის რევოლუციის შემდეგ და გაბატონებულ მიმდინარეობად იქცა კლასიციზმთან ბრძოლაში და სხვა წინააღმდეგობათა გადალახვის შემდეგ. ქართულ და არაბულ სინამდვილეში ადგილი არ ჰქონია რევოლუციურ მოვლენებს, არც წინამორბედ მიმდინარეობებთან ჰქონია დაპირისპირება, იგი ორგანული გაგრძელება აღმოჩნდა წინა პერიოდის არსებული ლიტერატურისა, აქაც და იქაც დიდია გავლენები წინამორბედისა, რიგი აქტუალური თემებისა ახალ მიმდინარეობაში აისახა, გადმოვიდა, ოღონდ ახალმა მიმართულებამ სხვა სიღრმისეულობა შესძინა მას. საქართველოში გადამწყვეტი როლი ითამაშა რუსეთთან შეერთებამ და ქართველი ხალხის ბრძოლამ დამოუკიდებლობის აღსადგენად, რაც, თავის მხრივ, უმნიშვნელოვანესი მამოძრავებელი ძალა იყო ქართველი რომანტიკოსებისთვის. არაბული ქვეყნები (ეგვიპტე და სირია) XIX ს.-ის II ნახევარში თანდათან ხდებიან დასავლეთის ქვეყნების კოლონიები და ნახევარკოლონიები, ისინი ებრძვიან უცხოურ ძალებს, ხდება მეტ-ნაკლები სიძლიერის გამოსვლები და აჯანყებები, რომლებიც მარცხით დამთავრდა და ა. შ.

რომანტიზმის უშუალოდ წინამორბედი აღორძინების პერიოდის (XVIII ს.) ქართული მწერლობის დახასიათებისას კ. კეკელიძე წერს: “აღორძინების ხანის ლირიკა გადმოგვცემს ავტორთა უშუალო აზრებს, გრძნობებს და განცდებს ... სამშობლოს აწეწილი მდგომარეობა და ცხოვრების უკუღმართობა ღრმად აფიქრებდა მწერლებს და იწვევდა “საწუთროს სიმუხთლის” შესახებ სალაპარაკოდ ... გაცრუებული იმედი, აუსრულებელი სურვილი და მისწრაფება “სევდის ბაღისკენ” მიერეკება და იქ მწარე ცრემლებს აფრქვევინებს მათ” (აბ. მახარაძე, 1982, გვ. 23). რადგანაც რომანტიკოსების დროსაც საქართველოს მდგომარეობა აწეწილია, შეიძლება ითქვას, უფრო დამძიმებულიც დამოუკიდებლობის დაკარგვის გამო, რომანტიკოსებიც მწარედ გოდებენ წარსულსა და აწმყოზე, ბევრი წარსულის დიდების აღდგენისკენ ისწრაფვის, მაგრამ უფრო პროგრესულად განწყობილნი, მაგალითად ნ. ბარათაშვილი, უკეთესი მომავლისკენ ისწრაფვის და საბავს მისკენ მიმავალ გზას. ე. ი. რომანტიკოსებმა მემკვიდრეობით მიიღეს აღორძინების პერიოდის მწერლებიდან მომდინარე სევდისა და უკმაყოფილების მოტივები. როგორც წინამორბედებთან, ისე მათთან, მას ეროვნული სახე აქვს მიღებული, რაც სხვა ქვეყნების რომანტიკოსებისგან მკვეთრად განასხვავებს. ე. ი. ქართული რომანტიზმის ხასიათს განსაზღვრავს ეროვნული თავისუფლების მოტივი, პატრიოტიზმი. იგი ყველა ქართველი რომანტიკოსისთვის უმთავრესი მოტივია.

XIX ს.-ის პირველ ნახევარში რომანტიზმის გაბატონება უპირველესად განაპირობა საქართველოს რუსეთთან შეერთებამ, დამოუკიდებლობის დაკარგვამ და ქართველთა ბრძოლამ დამოუკიდებლობის დასაბრუნებლად. აქედან გამომდინარე, ქართველი რომანტიკოსებისთვის უპირველესი საფიქრებელი სამშობლოა, ფიქრი მის წარსულზე, აწმყოსა და მომავალზე. უკლებლივ ყველა ქართველი რომანტიკოსი აწმყოთი უკმაყოფილოა (ეს ზომ საერთოდ ყველა ქვეყნის რომანტიკოსების უპირველესი მახასიათებელია), წარსულს აიდეალებენ, პარალელურად ყველანი ფიქრობენ, ზოგი მეტად, ზოგი ნაკლებად, საქართველოს უკეთეს მომავალზე, ეძიებენ და ცდილობენ დაინახონ ამ უკეთესი მომავლისკენ მიმავალი გზები და ა.შ. თუ რომანტიკოსების უმრავლესობა საქართველოს რუსეთთან შეერთებას უარყოფითად აფასებს, რადგან ქვეყანამ ამით დაკარგა დამოუკიდებლობა და თავისუფლება, მცირე ნაწილი, უარყოფით შედეგებთან ერთად, ხედავს დადებით მომენტებსაც (მაგალითად, ნიკოლოზ ბარათაშვილი და დავით მაჩაბელი).

რადგან ქართველ რომანტიკოსთა შემოქმედებას დღევანდელი ქართველი მკითხველი კარგად იცნობს, ამიტომ საჭიროდ არ მიგვაჩნია მათ შეხედულებებზე ვრცლად ვისაუბროთ. უბრალოდ ძალზე მოკლედ და ზოგადად შევჩერდებით ზოგიერთ მათგანზე. მეტ ყურადღებას გავამახვილებთ არაბ რომანტიკოსებზე, რადგან მათი შემოქმედება, გარდა აღმოსავლეთმცოდნეებისა, ფართო წრისთვის უცნობია.

სამშობლოს სავალალო მდრომარეობა, მისი ბურჟუაზიული მოსილი და მეტისმეტად დამძიმებული აწმყო ქართველი რომანტიკოსების უმრავლესობას გარდასულ დროთა მოგონებისკენ უბიძგებს, დიადი წარსულის დაბრუნების სურვილს აღუძრავს, იმ დროზე ქებათა ქებას ათქმევენებს, ხან კი მომავალზე ფიქრს აწყებინებს და ოცნებაში სამშობლოს ნათელი მომავლის სურათებსაც წარმოასახვინებს. მართალია ალექსანდრე ჭავჭავაძეს ლექსების დიდი უმრავლესობა შთაგონებულია დიადი წარსულის მოგონებებით, ოცნებით ამ დღეების დაბრუნებაზე, ნაკლებად სწამს მომავლისა, მაგრამ რიგ ლექსებში მომავლის რწმენის გამომხატველ სიტყვებსაც შევხვდებით, თუმცა გამოთქვამს მტკივნეულ მოსაზრებას, რომ ის შეიძლება ვერ მოესწროს სანატრელ მომავალს: “მე ამას ვსტირი განაწირი, ვაჰ თუ ვესწრა ვერ!./ თვარაღა ჟამი, გულთ მაამი, კვლავცა იქნების.” ფაქტია, რომ ალ. ჭავჭავაძის მთელს შემოქმედებას პესიმისტური განწყობა გასდევს. ამ განწყობას ყველაზე მკაფიოდ ლექსი “გოგჩა” გამოხატავს. მასში გარკვევით ჩანს არსებული სინამდვილისადმი შეუურიგებლობა და წარსულის რომანტიკული იდეალიზაცია. მისთვის აწმყო მიუღებელია, მომავალი უიმედო. მაგრამ ალ. ჭავჭავაძის სამშობლოს სიყვარულზე საუბარი სრულფასოვანი არ იქნება, თუ მოკლედ მაინც არ შევჩერდებით მის მცირე მოცულობის ნაშრომზე “საქართველოს მოკლე ისტორიული ნარკვევი და მდგომარეობა 1801-დან 1831 წლამდე”. იგი დაიწერა 1837 წელს და გაეგზავნა იმპერატორ ნიკოლოზ პირველს. ავტორი საქართველოს წარსულისა და აწმყოს შეპირისპირებით ავლენს მიზეზებს ქვეყნის ამჟამინდელი ჩამორჩენილობისა და ცდილობს, ამ მდგომარეობიდან გამოსავლი გზა აჩვენოს. ის აღნიშნავს, რომ საქართველო ერთ დროს იყო მაზლობელ აღმოსავლეთში ძლიერი და მოწინავე სახელმწიფო, მაგრამ, დღეს შექმნილი ვითარებების გამო, ქართული ენა და კულტურა უცხო დასავლეთის ქვეყნებისთვის, ხოლო ქვეყნის ამჟამინდელი პოლიტიკური ვითარება და მოწყვეტა

მოწინავე სამყაროსგან აფერხებს საქართველოს და მისი კულტურის გასვლას მსოფლიო სარბიელზე. წერილის ავტორი სთხოვს იმპერატორს, დაეხმაროს ქართველ ხალხს მათი ენისა და კულტურის საზღვარგარეთ გატანაში.

აქვე შევნიშნავთ, რომ ქართველი რომანტიკოსების მიერ წარსულის გაიდევლება, მისი წარმოჩენა მშვენიერი სურათებით, როდი ემსახურებოდა მხოლოდ და მხოლოდ სევდა-წუხილს დიად წარსულზე, არამედ, ჩვენი აზრით, უფრო დიდ მიზანს - დაინტერესებინათ თანამემამულეები სამშობლოს გამორჩეული ისტორიით და გაეღვიძებინათ მათში პატრიოტული გრძობები და ებრძოლათ უკეთესი მომავლისთვის. მსგავს მიზნებს ისახავდა XIX ს.-ის II ნახევარში საგანმანათლებლო მოძრაობის პერიოდში და შემდეგაც არაბული ისტორიული რომანები თუ სხვა სახის ნაწარმოებები, სადაც ყურადღება მახვილდებოდა არა მხოლოდ მუსლიმურ წარსულზე, არამედ უფრო შორეულზეც - ფარაონთა ეპოქაზე ეგვიპტეში, ფინიკიელებზე სირიაში, ბაბილონზე ერაყში და ა. შ.

სამშობლოს ხვედრს მძიმედ განიცდის გრიგოლ ორბელიანი. იგი, მსგავსად სხვა ქართველი რომანტიკოსებისა, რომელთათვის საქართველო იყო განუყოფელი და ერთადერთი, და რომელსაც პოეტმა პოემაში “სადღეგრძელო” უმშვენიერესი სიტყვები უძღვნა: “სხვა საქართველო სად არის, რომელი კუთხე ქვეყნისა? ერი - გულადი, პურადი, მებრძოლი შავი ბედისა?!” მტერთან მუდამ შეუდრეკლად მებრძოლი ხალხი, დღეს თითქოს ვითარებას შერიგებია, მტრის წინაშე ქედი მოუხრია, ბრძოლის სურვილიც კი თითქოს დაჰკარგვია, უპატრონოდ მიგდებულ ცხვრის ფარას დამგვანებია, რასაც პოეტი სასოწარკვეთამდე მიყავს. ვინ მიიყვანა ქვეყანა ამ მდგომარეობამდე? სვამს კითხვას პოეტი და თვითვე პასუხობს: შორიდან მოსული ძლიერი სტუმარი, მტერი, რომელიც თითქოს მოყვრის სახით მოვლენია, ტკბილი სიტყვებით გაუბრუებია და დაუბეჩავებია: “შორით მოსული ჩემს მამულში მყვედრის ცხოვრებას, / მოყვრად გვმტრობს, გეტაცებს ყოველს, გვიქმს ალერსობას! “ და ა.შ. (ლექსი “ჰე, ივერია! ვიდრე ...”). ხოლო ლექსში “სატრფოს” ამბობს: “მეგულები ციხეში, ცხრაკლიტულში მჯდომარე .../ შეთვისებას გვიპირებს გაიძვერა მოყვარე!” (ეს ორი ნაწყვეტი პოეტის ლექსებიდან პარალელებს გვაპოვნივს ჯებრანის, აშ-შაბის და სხვა არაბი რომანტიკოსების ლექსებთან). გრ. ორბელიანი კიცხავს ყველას, ვინც მზად არ არის, ან კიდევ სურვილი არ აქვს მამულისთვის სიცოცხლე გაწიროს. ლექსში “აღსარება” მკაფიოდ ჩანს ავტორის მზადყოფნა თავდაუზოგავად იბრძოლოს საქართველოს თავისუფლებისთვის. ლექსში “იარალის” აწმყოზე გულგატეხილი პოეტი, მართალია, წარსულის იდეალიზაციამდე მიდის, მაგრამ, ამავე დროს, დაეძებს გმირს, რომელიც დამონებულ და ღრმა ძილში მყოფ ერს გამოაღვიძებს, წინ წარუძღვება და მტერს გაანადგურებს. მართალია, მისი პოემა “სადღეგრძელო” შესანიშნავი ჰიმნია საქართველოს გარდასული დიდებისა, მაგრამ ჩანს, რომ, მისი აზრით, მოვა დრო, როცა აღდგება თამარის დროინდელი დიდება. მაგრამ იმასაც ფიქრობს, რომ შესაძლებელია ამ ბედნიერ მომავალს თვითონ ვერ მოესწროს (ლექსი “დავებრდი”).

ვახტანგ ორბელიანი ამბობს, რომ ქართველები სისხლითა და მახვილით მუდამ იცავდნენ სამშობლოს მრავალრიცხოვანი მტრებისგან, ამასთანავე ქმნიდნენ სულიერი და მატერიალური კულტურის უძვირფასეს ნიმუშებს. “ერთისა ხელით წმინდათ ტაძართ, პალატთ ვაგებდით;/ და მეორეთი მტერსა ვსცემდით, ხმალს არ ვაგებდით” - წერს პოეტი ლექსში “იმედი”. მისი სასოწარკვეთის მიზეზი თანამემამულეების სამშობლოს დაცემისადმი შეგუებაა, რომ მონობას

უდრტვინველად იტანენ და ბრძოლის სურვილს არ ამჟღავნებენ. მაგრამ, მიუხედავად ასეთი მდგომარეობისა, პოეტი მშვენიერი ასულის პირით იტყვის: “გწამდისო ღვაწლნი მამა-პაპათა არ განჰქრებიან, / გწამდის, ეს შთენნი დიდებულად კვლავ აღსდგებიან.”

მამია გურიელი ლექსებში “შოშია”, “საქართველოს მზე”, “ჩემი ალავერდი”, პოემაში “ზღაპარი, ახლად შემოდებულის შაირებით თხრობილი” საქართველოს დაცემულად და დაქვეითებულად, სავალალო მდგომარეობაში მყოფად წარმოგვიდგენს, პარალელურად გვიხატავს მისი ძველი დიდების სურათებს. ლექსში “შოშია” საქართველო წარმოდგენილი აქვს, როგორც დატყვევებული ფრინველი, ხოლო ზემოთ დასახელებულ პოემაში, ფაქტობრივად, ნაჩვენებია საქართველოსა და რუსეთის ურთიერთობის ისტორია. რუსეთი მოყვრად მოგვევლინა, მაგრამ მალე გვექცა მოძალადედ და ბატონად (ამ ორი ნაწარმოებთან მსგავსებას აღმოვაჩინეთ თუნისელი აშ-შაბის “წმინდა გველის ფილოსოფიასთან”). ქართველები, მისი რწმენით, შეგუებიან თავიანთ მდგომარეობას და სურვილსაც კი არ ამჟღავნებენ, წინააღმდეგობა გაუწიონ მოძალადე მტერს (ასეთ ვითარებას მშვენიერი სიტყვებით აგვიწერს ჯებრანი “მოციქულის ბაღში”, რომელსაც ქვემოთ მოვიყვანთ). მაგრამ, საბოლოოდ, პოეტი არ ურიგდება ვითარებას და ლექსში “ჩემი ალავერდი” თანამემამულეებს ბრძოლისკენ მოუწოდებს: “მენდეთ, ძებო, სჯობს საბელი მონებისა ჩვენ დავგლიჯოთ / მამა-პაპათ საქმეები მოვიგონოთ, მტრები ვჟლიტოთ”.

ნიკოლოზ ბარათაშვილი და დავით მაჩაბელი ქართველ რომანტიკოსებში გამონაკლისები არიან, რომლებიც თავიანთ შემოქმედებაში გვიჩვენებენ რუსეთთან შეერთების როგორც დადებით, ისე უარყოფით მხარეებს. დ. მაჩაბელი პოემაში “მთიელი” ლაპარაკობს საქართველოში (ამიერკავკასიაში) რუსების მმართველობის დამყარების დადებით მომენტებზე. ის დადებითად აფასებს რუსების მიერ კავკასიაში წარმოებულ ომებს და თანამემამულეებს მოუწოდებს რუსებთან მხარდამხარ ბრძოლისკენ. აქ ის გამოხატავს იმ ქართველების თვალსაზრისს, რომლებიც რუსეთთან შეერთების ფაქტს ისტორიულ აუცილობლად თვლიდნენ და მის პროგრესულ მნიშვნელობას აღიარებდნენ. ლექსის ავტორს სჯერა, რომ რუსების დახმარებით კავკასიაში შევა სწავლა-განათლება და ქვეყანა დაწინაურდება: “ნამდვილ სწავლისა და განათლების / სადგურად ითქმის სიტურფის მიერ / ძველი კოლხიდის შტო განახლდების / და განათლების იგი ამიერ”. ხოლო ლექსში “ქართლოს” პოეტი იხსენიებს ქართველების ისტორიულ წარსულს. შემდეგ საუბრობს იმაზე, რომ მრავალჭირგამოვლილი და ნაომარი ქვეყანა დაიღალა, თითქმის დაღუპვის პირამდე მივიდა, მაგრამ მას მხსნელად გამოუჩნდა ერთმორწმუნე რუსეთი “...და მისცა აქ რუსეთმა შეწვევის ხელი...” ნიკოლოზ ბარათაშვილმა თავისი პოემით “ბედი ქართლისა” და ლექსით “საფლავი მეფის ირაკლისა” გარკვევით გვიჩვენა რუსეთთან თავისი დამოკიდებულება, რუსეთთან შეერთების დადებითი და უარყოფითი მხარეები და ამ ფაქტის გარდაუვალობაც. საილუსტრაციოდ მოვიზნობთ ნაწყვეტს დასახელებული ლექსიდან: “... / აჰა, აღსრულდა ხელმწიფური აწ ჰაზრი შენი, / და ვსჭამთ ნაყოფსა მისგან ტუბილსა აწ შენნი ძენი: / ჟამ-ვითარებით გარდახვეწილთ შენთ შვილთ მიდამო / მოაქვთ მამულში განათლება და ხმა საამო; / მათი ცხოველი, ტრფიალებით აღსავსე სული / უდნობს ყინულსა ჩრდილოეთსა, განცეცხლებული, / ... / სადაც აქამდინ ხმლით და ძალით ჰვლობდა ქართველი, / მუნ სამშვიდობო მოქალაქის მართავს აწ ხელსი! / აწ არღა ყრჩის ქართლის გულსა კასპიის ღელვა, / ვერღა რა ურყევს

მას განსვენებას მისი აღტყველვა; / შავის ზღვის ზვირთნი, ნაცვლად ჩვენთა მოსისხლე მტერთა, / აწ მოგვიგვრიან მრავლისა მხრით ჩვენთა მოძმეთა! / მშვიდობა შენსა წმიდას აჩრდილს, გმირო განთქმულო, / უკანასკნელო ივერიის სიმტკიცის სულო! / აწ მიხვდა ქართლი შენსა ქველსა ანდერძანამაგსა, / და თაყვანსა სცემს შენსა საფლავს, ცრემლით აღნაგსა!”

ქართველ რომანტიკოსებზე საუბრის დასასრულს რამდენიმე სიტყვით კვლავ მივუბრუნდებით ნიკოლოზ ბარათაშვილს, რადგანაც ის თავისი გენიალურობით აშკარად გამორჩეულია არამარტო ქართულ რომანტიზმში, არამედ საერთოდ მთელ ქართულ ლიტერატურაში. მისი სულიერი თუ ფიზიკური ტანჯვის, უსასოების, ბედთან შეურიგებლობის, არსებული მდგომარეობიდან თავის დაღწევის, უკეთესი მომავლისკენ დაუოკებელი სწრაფვის განმაპირობებელი სამშობლოს მდგომარეობა, უსაზღვრო პატრიოტიზმი, პლუს, რა თქმა უნდა, მის თანამედროვე საზოგადოებაში გაბატონებული სოციალური თუ სხვა სახის მანკიერი ვითარებები.

ეს ძალზე მოკლედ ქართული რომანტიზმისა და რომანტიკოსების შესახებ. გადავიდეთ არაბულ რომანტიზმსა და მის წარმომადგენლებზე.

XIX ს.-ის შუა პერიოდიდან საუკუნის ბოლომდე ეგვიპტესა და სირიაში საგანმანათლებლო მოძრაობის ხანაა. არაბმა განმანათლებლებმა ევროპული კულტურის გავლენით საზოგადოების წინაშე დააყენეს ისეთი საჭირობოროტო პრობლემები, როგორებიცაა სწავლა-განათლების საკითხი, ასევე პატრიოტული მოტივები, აღმოსავლეთისა და დასავლეთის ურთიერთობის პრობლემები, პოლიტიკური საკითხები, სამშობლოს დამოუკიდებლობისთვის და ეროვნულ-განმათავისუფლებელი ბრძოლისთვის საფუძვლის მომზადება და დაწყება, სოციალური საკითხები. მათთან პოპულარულია ქალთა უფლებებისთვის ბრძოლა და კიდევ ბევრი სხვა რამ. არაბი რომანტიკოსების შემოქმედებაში დასახელებული პრობლემები აქტიურად განიხილებოდა, მათ მიერ დასახული გზები უფრო საინტერესო და პროგრესულია. ყოველივე ეს მეტყველებს კულტურულ-ლიტერატურულ მემკვიდრეობითობაზე, მსგავსად ქართული რომანტიზმისა, რომელიც აღორძინების ეპოქის ლიტერატურის ორგანული მემკვიდრეა, ოღონდ ახალი ეპოქის მოთხოვნილებებით უფრო ღრმა და მიმზიდველი (აქვე შევნიშნავთ, რომ ზემოთ ჩამოთვლილი საკითხები, გარდა ეროვნულისა, არაბულ რომანტიზმში უფრო ფართოდაა წარმოდგენილი, ვიდრე ქართულში. ამის მიზეზებზე მეორე წერილში ვისაუბრებთ).

როგორც ვნახეთ, ქართულ რომანტიზმში ყველაზე მთავარი და გამოკვეთილი თემა ეროვნული თემაა. სამშობლო არის ქართველ რომანტიკოსთა უსაზღვრო სიყვარულის სიმბოლო, სიმბოლო მისთვის თავის დადებისა და მისი დამოუკიდებლობისთვის თავის გაწირვისა. არაბი რომანტიკოსების შემოქმედებაში სამშობლოს სიყვარულის თემას, პატრიოტიზმს ასევე გამორჩეული ადგილი უკავია. მასზე ყურადღების გამახვილება განპირობებული იყო არაბული ქვეყნების დამოუკიდებლობისთვის ბრძოლის გაძლიერებით როგორც თურქ-ოსმალეთის იმპერიის, ისე დასავლეთის ქვეყნების კოლონიური პოლიტიკის წინააღმდეგ-ამით იყო გამოწვეული, აგრეთვე, დასავლეთისა და აღმოსავლეთის ურთიერთობის მწვევად განხილვა განმანათლებლების შემდეგ. ჯერ კიდევ განმანათლებლების პერიოდში ეროვნული მოძრაობის აღმავლობისას ჩამოყალიბდა არაბ მოაზროვნეთა დამოკიდებულება თურქ-ოსმალების იმპერიასთან და დასავლეთის

ქვეყნების კოლონიურ პოლიტიკასთან. არაბთა ერთი ნაწილილი ემზრობოდა მუსლიმური ქვეყნების გაერთიანებას თურქ-ოსმალეების მეთაურობით, რადგან მიაჩნდათ, რომ მხოლოდ თურქებს შეეძლოთ თანაბარი ბრძოლა დასავლელი კოლონიზატორების წინააღმდეგ. ნაწილი კი მოითხოვდა არაბული სახალიფოს შექმნას. ყველაზე პროგრესულად მოაზროვნეების მიზანი იყო ყველა, ცალკეული არაბული ქვეყნის სრული დამოუკიდებლობა. მათგან იშვა მოძრაობა ეგვიპტეში “ეგვიპტე ეგვიპტელებისთვის”, რომელსაც წინ უსწრებს ატ-ტაჰტავი შემდეგი სიტყვებით: “ეგვიპტე ეგვიპტელებისთვის უძვირფასესი მიწა”. რაც შეეხება დასავლეთთან დამოკიდებულებას, განმანათლებლობის დროს არაბებში საკმაოდ გამჭადარი იყო შეხედულება, რომელიც ხატოვნად გამოთქვა დიდმა განმანათლებელმა ჯამალ ად-დინ ალ-აფღანიმ: “დასავლეთი უპირისპირდება აღმოსავლეთს. ჯვაროსნულ ლაშქრობათა სული ჯერ კიდევ აღელვებს გულებს”. თუმცა მათ მოწინავე ნაწილს კარგად ჰქონდა გათავისებული დასავლეთთან ურთიერთობის აუცილებლობა.

არაბი რომანტიკოსების შემოქმედებაში გამორჩეული ადგილი უკავია სამშობლოს სიყვარულის თემას, პატრიოტიზმს. მასზე ყურადღების გამახვილება განპირობებული იყო არაბული ქვეყნების დამოუკიდებლობისთვის ბრძოლის გაძლიერებით როგორც თურქ-ოსმალთა იმპერიის, ისე დასავლეთის ქვეყნების კოლონიური პოლიტიკის წინააღმდეგ. ამით იყო, აგრეთვე, გამოწვეული დასავლეთისა და აღმოსავლეთის ურთიერთობის საკითხის მწვავედ დასმა განმანათლებლების შემდეგ (ნათქვამი ყველაზე უფრო ეხება ჯებრანსა და ალ-მანფალუტის). ოსმალეთის იმპერიასთან ურთიერთობის საკითხში ჯებრანმა გაიზიარა სირიელი და ლიბანელი განმანათლებლების თვალსაზრისი. თუმცა, მათგან განსხვავებით, მას არავითარი იმედი არ დაუშვარებია დასავლეთის ქვეყნებზე. მისი მიზანი არ ყოფილა არაბეთის ნახევარკუნძულზე მდებარე არაბული ქვეყნების გაერთიანება. მისი მიზანი იყო არაბული ქვეყნების სრული დამოუკიდებლობა. ჯებრანს გააზრებული ჰქონდა, რომ დასავლეთის ქვეყნების ურთიერთობას აღმოსავლეთთან განაპირობებს პოლიტიკური და ეკონომიკური ინტერესები. მათ საბოლოო მიზანს წარმოადგენს აღმოსავლეთის ქვეყნების დაპყრობა. შექმნილი ვითარების შესაბამისად, დასავლეთი ხან მეგობარია აღმოსავლეთის, ხან მტერი. მწერალი აღმოსავლეთის ხალხებს მოუწოდებდა სიფრთხილისა და ზომიერებისკენ დასავლეთთან ურთიერთობაში. მას შეგნებული ჰქონდა დასავლეთის გავლენის დადებითი და უარყოფითი მხარეები, მასთან ურთიერთობაში ზედმეტი უკიდურესობის (როგორც ყოველივე ევროპულის ბრძოდ გადმოღება, ისე უარყოფა) დამღუპველი ძალა. ამიტომ თვლიდა, რომ აუცილებელია შეგნებული მიდგომა ამ პრობლემისადმი, რომ საჭიროა სხვა ქვეყნებთან ურთიერთობა, მათი სულიერი მიღწევების ათვისება, კარჩაკეტილობის ლიკვიდაცია. “ძველი ერები, რომლებიც არ გადმოიღებენ ახალგაზრდა ხალხების მიღწევებს, სულიერად გადაშენდებიან...” - წერს მწერალი პიესაში “სულბანი”. ჯებრანი აღმოსავლეთის ჩამორჩენის მიზეზად მიიჩნევდა იმ ფაქტს, რომ დასავლეთი, როდესაც რაიმეს იღებდა აღმოსავლეთისგან მისადმი იჩენდა შემოქმედებით მიდგომას, იღებდა მხოლოდ საჭიროს, გამოსადეგს და გადაამუშავებდა დასავლური ყოფის შესაბამისად. აღმოსავლეთი ასეთი შემოქმედებითი მიდგომით არ ხასიათდება. იგი, როცა რაიმეს იღებს დასავლეთისგან, ყოველგვარი გადამუშავების გარეშე პირდაპირ ნერგავს საკუთარ ნიადაგზე. ამას კი ხშირად მისთვის სავალალო შედეგები მოაქვს. ჯებრანს დამოუკიდებლობისკენ, არაბული ქვეყნების

კულტურული ცხოვრების შემდგომი პროგრესის, ეროვნული თვითშეგნების და პატრიოტული სულისკვეთების აღორძინებისკენ მიმავალ გზად ესახებოდა სასწავლო დაწესებულებების ნაციონალიზაცია, სკოლებში სწავლებისთვის ეროვნული ხასიითის მიცემა, ყველა სასწავლებლის დაქვემდებარება ეროვნული მიზნებისადმი და მისი გადაცემა ადგილობრივი ხელისუფლებისთვის. პატრიოტული გრძობები ჯებრანს ძლიერ გამახვილებული ჰქონდა, რაზეც მეტყველებს მისი მრავალი როგორც პროზაული, ისე პოეტური ქმნილება. ჯებრანს აწუხებდა, რომ მისი სამშობლო იყო მტრის მიერ დამონებული, მიძინებული და ბრძოლის უნარს მოკლებული. მას აღელვებდა ის, რომ თანამემამულეები წარსულის მოგონებებში იყვნენ ჩაფლულნი, გარდასულ დღეთა დიდებით ინუგეშებდნენ თავს და უარყოფდნენ ყოველივე ახალს: “აღმოსავლეთის მოსახლეობა წარსულის ბურუსშია გახვეული, მიდრეკილება აქვს პასიური მჭკრეტელობის და უგზური გართობებისადმი, უარყოფს დადებით და რაციონალურ პრინციპებს და მოძღვრებებს, რადგან ისინი აიძულებენ იტანჯონ, გამოფხიზლდეს ღრმა ძილისგან” - წერს მწერალი “ნარკოზსა და სკალპელში” (ჯ. ჯებრანი, 1962, გვ. 90). სამშობლო იყო დაქუცმაცებული, არ იყო მათ შორის კავშირი, არც სურვილი გაერთიანებისა. ასეთმა ვითარებამ ათქმევინა შემდეგი მწარე სიტყვები “მოციქულის ბაღში”: “... ვაი ერს, რომელსაც მოსავს სამოსი, თვითონ რომ არ მოუქსოვია, ჭამს პურს, თვითონ რომ არ მოუწვია, სვამს ღვინოს, თავის საწნახელში რომ არ დაუწურავს. ვაი ერს, რომელიც გმირად მიიჩნევს ტრაბახა ხეპრეს და ბაქია დამპყრობელი დიდსულოვანი ქველი ჰგონია ... ვაი ერს, რომელიც ხმას აღიმადლებს მხოლოდ მიცვალებულის დატირებისას ... ვაი ერს, რომელსაც საამაყოდ ნანგრევებიღა შერჩენია ... ვაი ერს, რომელსაც მოხელედ მელა ჰყავს, ფილოსოფოსად კი - ოინბაზი ... ვაი ერს, რომელიც ბუკითა და ნაღარით ეგებება ახალ მბრძანებელს და მერე ყიჟინით აძევებს მას მხოლოდ იმიტომ, რომ ახლა სხვას შეეგებოს ბუკისა და ნაღარის უღერით. ვაი ერს, დაშლილ-დაწიაწებულს, რომლის ყოველ ნაწილს ერად მოაქვს თავი” (ჯ. ჯებრანი, 2006, გვ. 348). ჯებრანს გარდაუვლად და აუცილებელ მოთხოვნილებად მიაჩნდა შეგნებული მიდგომა სხვა ქვეყნებთან ურთიერთობაში, მნიშვნელობა არ ჰქონდა იქნებოდა ეს თურქ-ოსმალები თუ დასავლეთის ქვეყნები, განსაკუთრებით მათი სულიერი მიღწევების ათვისება, კარჩაგეტილობის ლიკვიდაცია: “ძველი ერები, რომლებიც არ გადმოიღებენ ახალგაზრდა ხალხების მიღწევებს, სულიერად გადაშენდებიან ...” - წერს ჯებრანი პიესაში “სულბანი”. ის და სხვა რომანტიკოსები თვლიდნენ, რომ თავისუფლებისთვის (ასევე დამოუკიდებლობისთვის) ბრძოლაა საჭირო, თავგანწირვა და სამშობლოს ინტერესების ყველაზე მაღლა დაყენება. ჯებრანი სამშობლოსთვის უანგარო სამსახურს ყველაფერზე მაღლა აყენებდა, სიყვარულზეც კი: “...იყავი მამაცი, გიყვარდეს შენი სამშობლო! ...” - მიაწერინებს მწერალი ომის ველზე მყოფი ჭაბუკისთვის საცოლეს. ჯებრანს საოცრად სჯეროდა სამშობლოს უკეთესი მომავლისა. ის თავის ერთ-ერთ მეგობარს ემილ ზეიდანს მისწერს: “... მწამს, რომ აღმოსავლურ აზრს, საერთოდ, და არაბულს, კერძოდ, ახლო მომავალში ექნება დიდი დაფასება.”

მუსტაფა ლუტფი ალ-მანფალუტის (ის ეგვიპტელი იყო, განათლება მიღებული ჰქონდა ალ-აზჰარის უმაღლეს სასულიერო სასწავლებელში) დამოკიდებულება დასავლეთის ქვეყნებთან უკიდურესად უარყოფითი იყო. დასავლეთთან ურთიერთობა, მისი აზრით, მხოლოდ უარყოფით შედეგებს იძლევა. მიზეზი: ეგვიპტე მუსლიმური ქვეყანაა, დასავლეთი კი ქრისტიანული (გავიხსენოთ ალ-აფღანისა და რ. კიპლინგის

სიტყვები). ევროპული კულტურის მოძალებამ მხოლოდ უარყოფითი შედეგები გამოიღო, მამაპაპური ურთიერთობები გააუფასურა, ოჯახები ერთმანეთს დააშორა, მისი წევრები ერთმანეთთანაც კი დააპირისპირა და ა.შ. განსაკუთრებით ადანაშაულებს ის სკოლებსა და განათლების სისტემას. სკოლებში ყოველივე უცხოურს შესანიშნავად ასწავლიან, მშობლიური კი გვერდით რჩებათ. ესეში “დასავლეთის ცივილიზაცია” იტყვის: “განა სირცხვილი არ არის იცოდე ბონაპარტეს ისტორია, კარგად გქონდეს შესწავლილი საფრანგეთის ისტორია, წარმოდგენა კი არ გქონდეს ალ-მაჰდის წერილების ისტორიაზე, იცოდე დეკარტეს პრინციპები და დარვინის გამოკვლევები და არაფერი გაგეგბოდეს ალ-ლაზალის სიბრძნისა, იბნ რუშდის გამოკვლევებისა, ყვებოდე შექსპირისა და ჰიუგოს ლექსებს და წარმოდგენა არ გქონდეს მუთანაბისა და ალ-მაარის ლექსებზე...” (მ. ალ-მანფალუტი, ტ. 1, გვ. 128-129). მიუხედავად ამისა ალ-მანფალუტის ესმის ამ ორ მხარეს შორის ურთიერთობის გარდუვალობა, ამიტომ თანამემამულეებს მოუწოდებს დიდი სიფრთხილისკენ.

თუნისელ აშ-შაბის ეკუთვნის ლექსი “წმინდა გველის ფილოსოფია”, რომელშიც მოშეის (თუნისი) და გველის (საფრანგეთი) სახეთა დახატვით და მათი ურთიერთობით გვიჩვენა დასავლეთის ქვეყნების კოლონიალური პოლიტიკის არსი აღმოსავლეთში, ხოლო ლექსში “თანამემამულეებო!” — თანამემამულეთა გულგრილი დამოკიდებულება სამშობლოს ხვედრისადმი. პოეტი მომავალს იმედით შეჰყურებს, რადგან იცის, რომ “ცხოვრება კვლავ დაგვიბრუნებს ჩვენ ფოლადის მახვილს დიადი გამარჯვებებისა და ძლევისათვის!” (ლექსი “მშვენიერი თუნისი”) (აშ-შაბი, 1946, გვ. 25).

ხალილ მუტრანი არაბული ქვეყნების დამოუკიდებლობისთვის თავდადებული მებრძოლი იყო. ამის გამო, ჯერ კიდევ ჭაბუკობისას მოუხდა სამშობლოს - ლიბანის დატოვება და საცხოვრებლად ეგვიპტეში დამკვიდრება. ის მოუწოდებდა არაბებს, ებრძოლათ განახლებისა და ახალი დიდების მოპოვებისთვის: “ეგვიპტის შვილებო, თქვენ გაკისრიათ დიდი მოვალეობა, / ძველი დროის დაკარგული დიდების აღორძინება, / რომ დაუბრუნდეს აღმოსავლეთს მაღალი ადგილი, / რომ იამაყოს ეგვიპტემ თქვენი მაღლა აწეული თავებით” (ლექსი “ახალი წელი ჰიჯრით”) (ხ. მუტრანი, 1981, გვ. 196).

ილია აბუ მადის აზრით, თანამემამულეების უმრავლესობას სამშობლო ისე ახსოვთ, როგორც მძინარეს. ის მათ მოუწოდებს, რომ გამოიღვიძონ და სამშობლო ისე დაიცვან, როგორც ლომი იცავს თავის ბუნაგს (ლექსი “როგორ აგონდება მძინარეს სამშობლო”).

ასევე დიდი სიყვარულით გამთბარი ლექსები უძღვნეს სამშობლოს სხვა არაბმა რომანტიკოსმა პოეტებმა, იქნებიან ესენი ილია აბუ მადი, აბდ არ-რაჰმან შუქრი თუ სხვა.

პატრიოტიზმზე საუბარს დავამთავრებთ ნაწყვეტით ლიბანელი ილია აბუ შაბაქას ლექსიდან “ჩემო ქვეყანავ”: “სამშობლოვ ჩემო, შენ გეკუთვნის ეს წრფელი გული, / ჩემი იმედი, ჩემი უსაზღვრო სიყვარული / და ჩემი წმიდათა წმიდა საღვთო ომი. ჩსწორედ შენა ხარ ის სურნელება, / ხეობას რომ მოუყვება განთიადისას. / სწორედ შენა ხარ სრულყოფილი მშვენიერება, / შენ ხარ ღმრთის მზერა / მიმართული მიწიერთა გულებსაკენ, / შენ ხარ თვალი “სამოთხის მდინარისა”, / და სარეცელი ნანატრ სიმშვიდისა. / სამშობლოვ ჩემო, შენ ხარ დიდება მარადისობისა...” (ი. აბუშაბაქა, 1944, გვ. 99-101).

დამოწმებული ლიტერატურა

- ი. აბუშაბაკა, 1944 - Abû Šabakat, Ilyâs, NidâY u al-Qalbi, Bairût, 1944.
 აშ-შაბი, 1946 - Aš-Ġâbî, Abû l-Kâsim, Agâni l-haiât, Tûnis, 1946.
 აბ. მახარაძე, 1982 - აბ. მახარაძე, ქართული რომანტიზმი, თბ, 1982.
 ხ. მუტრანი, 1981 - Juhâ, Mîğâl, Khalîl Mumrân, Bairût, 1981.
 მ. ქუთელია, 2009 - მ. ქუთელია, არაბული რომანტიზმი, თბ. 2009.
 ჯ. ჭუმბურიძე, 1992 - ჯ. ჭუმბურიძე, ბოლოსიტყვა, წიგნში: ქართული მწერლობა, თბ. 1992.
 ჯ. ჯიბრანი, 2006 - ჯ. ჯიბრანი, იესო ძე კაცისა; წინასწარმეტყველი; წინასწარმეტყველის წალკოტი, მთარგმნელი მანანა გიგინეიშვილი, თბ. 2006.
 ჯ. ჯიბრანი, 1962 - Джебран Д. Х., Сломанные крылья. сб. рассказов, М. 1962.

MURMAN KUTELIA

PATRIOTISM IN THE WORK OF GEORGIAN AND ARAB
 ROMANTICISTS
 (ARTICLE I)

In the first half of the 19th c. the predominance of Romanticism in Georgia was primarily due to the incorporation of Georgia within Russia, the loss of independence and the struggle of the Georgian people for independence. Proceeding from this, the **motif of national freedom** determined the form of Georgian Romanticism. Characteristic features of the Georgian Romanticists are idealization of the past (observable in the work of all of them), discontent with the present (similar to Romanticists of all countries, in general), along with this, to a greater or lesser extent, thinking of a better future of the country and seeking for ways of attaining this. The majority of Georgian Romanticists give a negative evaluation of the joining of Georgia to Russia. However, together with the negative consequences, few of them see positive moments as well. According to David Machabeli, through the contact with the Russians, the way will be open for the peoples of Georgia and the Caucasus to education and advanced Western culture, which will contribute to the promotion of the country. Nikoloz Baratashvili in his poem *BediKarilisa* ("The Fate of Georgia") clearly shows the advantages and disadvantages of the incorporation of Georgia within Russia and the inevitability of this fact.

In the work of Arab Romanticists the theme of love for the homeland occupies a distinguished place. This is due to the strengthening of the struggle for independence in the Arab countries against the Ottoman Turks as well as the colonial policy of the West. Arab Romanticists devote much attention to the discussion of relations between the West and the East. Recognizing the necessity of having close relationship with the West, they support a reasonable synthesis of the achievements of both sides.